

El col·leccionista Manuel Rocamora Vidal (1892–1976) i la Fundació Cultural Privada Rocamora

LAIA SOLER

Universitat Autònoma de Barcelona

Introducció a la figura de Manuel Rocamora

FIGURA 1. Retrat de Manuel Rocamora, ca. 1929. Arxiu de la Fundació Cultural Privada Rocamora.

Manuel Rocamora Vidal (Barcelona, 2 d'abril de 1892 – 6 de febrer de 1976) (figura 1), personatge d'extensíssima cultura, membre de la burgesia barcelonina, col·leccionista, pintor, escriptor i promotor cultural, és considerat un dels exponents més importants del col·leccionisme d'indumentària antiga a Catalunya, juntament amb el seu contemporani Lluís Tolosa Giral (1905–1972). Aquesta faceta, per la qual és eminentment conegut i a la qual deu la seva fama pòstuma, ha eclipsat irremediablement totes les altres, igualment importants i que permeten configurar Rocamora com una figura singular i irrepetible, les aportacions del qual són summament destacades dins el camp artístic i cultural de la Catalunya del segle xx.

Com s'ha esmentat, paral·lelament al col·leccionisme, dedicació principal a la qual farem referència més endavant, es va entregar a tres activitats més al llarg de la seva vida: la pintura, l'escriptura i la promoció cultural, totes elles mantingudes gràcies a la seva situació econòmica benestant.¹

En primer lloc, pel que fa a la pintura, tingué una formació academicista a l'Escola d'Arts i Oficis Artístics i Belles Arts de Barcelona (actualment Escola d'Art i Superior de Disseny Llotja), on es va matricular per primer cop el curs 1927–1928. Allà va ser alumne del pintor Fèlix Mestres i Borrell. Els seus temes preferents eren la pintura de paisatge, les natures mortes i les floreres. La seva carrera fou llarga i prolífica i va participar en nombroses exposicions individuals i col·lectives a famoses galeries barcelonines de l'època, com La Pinaçoteca, les Galeries Laietanes o les Galeries Syra, per esmentar-ne tan sols uns exemples.

En segon lloc, la seva vessant com a escriptor va donar com a fruit diverses publicacions, entre les quals trobem llibres, capítols de llibres, opuscles, catàlegs, articles i textos per a conferències. Els seus escrits versaven sobre l'estudi històric d'algunes de les seves inquietuds, com la indumentària, l'aerostàtica, la botànica, la pintura o la música. Entre els seus textos més reeixits trobem els que tracten sobre la història del vestit, ja que esdevingué un expert en la matèria gràcies en gran part a l'experiència assolida mitjançant la recopiació i l'anàlisi de la seva col·lecció, que va catalogar personalment.

En tercer lloc, cal assenyalar la labor com a promotor cultural, especialment dins l'àmbit de la ciutat de Barcelona (on sempre residí), moltes vegades col·laborant amb la dama burgesa Isabel Llorach (1874–1954), amb qui l'unia una gran amistat. Intervingué en la fundació de les associacions següents: Amics del Carrer Montcada (1930), que promovia la rehabilitació de dit carrer; Associació de Cultura Musical (1931), dedicada a la difusió de la música clàssica, i per últim, Amics dels Museus de Catalunya (1933), que tenia per

1. Manuel Rocamora formava part d'una família de l'alta burgesia barcelonina que es va enriquir notablement gràcies als seus negocis. Destaca especialment, per la banda paterna, la propietat d'una fàbrica de sabó, espelmes de sèu i estearina, establerta a Sant Martí de Provençals. Rocamora hi treballà durant un temps en la seva joventut, abans de prendre la decisió de dedicar-se per complet a les seves afeccions. La producció era a gran escala i amb la maquinària més capdavantera del moment. El seu sabó es distribuïa amb gran èxit per tota la península Ibèrica i també s'exportava a Cuba i Puerto Rico, aleshores colònies espanyoles. A tall d'exemple, l'any 1890, la indústria dels Rocamora representava el 90 % de les exportacions de sabó espanyol.

Vegeu: Ramon-Muñoz, 1994: 158.

objecte conservar i difondre el patrimoni cultural català. També fou membre del patronat del Museu Marítim de Barcelona i del Museu Provincial Tèxtil de Terrassa (actualment Centre de Documentació i Museu Tèxtil de Terrassa) i formà part de l'organització de la Festa del Centenari del Romanticisme (1930), una celebració commemorativa de l'època romàntica que tingué lloc als Jardins del Laberint d'Horta.²

Col·leccionista entusiasta i heterogeni

La dedicació principal de la seva vida va ser el col·leccionisme, el qual sempre va combinar amb totes les seves altres ocupacions. Les notícies més primerenques que en tenim es remunten a la seva infantesa, quan recopilava postals; tanmateix, la seva primera col·lecció important, començada als disset anys, va ser la de ceràmica. Rocamora va créixer en un entorn familiar on es valorava l'art i —que se'n tingui notícia— tant els seus pares, Marcos Rocamora Pujolà (1858–1929) i Ana Vidal Sala (1872–1932), com el seu germà, Antonio Rocamora Vidal (1888–1964), tenien interès a col·leccionar objectes. Respecte d'això, Manuel Rocamora declarà a la premsa: «Mi madre guardaba restos de excavaciones, mi padre pinturas, mi hermano vidrios... ¿se explica Ud. mi manía coleccionista?».³

En la seva joventut acompanyava la seva mare a visitar antiquaris, com ara el francès Paul Tachard, establert a Barcelona i especialista en teixits i ceràmica.⁴ Gràcies a ell, Rocamora va començar a adquirir nocions sobre aquests darrers objectes, tal com explicava:

[Paul Tachard] tenía su domicilio en la calle de la Reina Cristina y en el despacho que recibía a sus amigos y clientes tenía una gran vitrina en la que se exhibían cerámicas, porcelanas y vidrios antiguos de alta calidad; yo aprendí a distinguir las cerámicas y porcelanas de cuya especialidad Mr. Tachard era un gran maestro.⁵

2. Soler, 2018: 113–136.

3. Luzán, 1973: 148.

4. Beltrán, 2016: 93.

5. Text mecanografiat titulat «Los momentos tan agradables pasados en las tiendas de Anticuarios». Escrit per Manuel Rocamora, sense datar. Arxiu de la Fundació Cultural Privada Rocamora.

En el procés de compilació de la ceràmica, el jove col·leccionista va experimentar un parell de contratemps. En una ocasió el van estafar, fruit de la seva inexperiència: «Lo han intentado y lo han conseguido... ¡Pero una sola vez! Yo sólo tenía entonces 17 años y me endosaron una porcelana de Capo dil Monte, que no tenía ningún valor».⁶

La pena més gran, però, va ser causada per un trencament accidental: «Un día desgraciado rompí tres piezas importantes con el concebido disgusto, y desistí».⁷

L'aturament d'aquesta sèrie va ser temporal, ja que més endavant la va reprendre, però va ser en aquest moment quan va decidir d'iniciar una nova col·lecció cercant un material més fràgil, que al seu parer podria ser la indumentària. La seva col·lecció més famosa, iniciada entorn dels disset o divuit anys, es va inspirar directament en la figura de la seva mare, amb la qual l'unia una relació molt estreta. De fet, va començar a partir d'una petita selecció de vestits que li pertanyien, ja que la dama tenia per costum guardar un parell de peces de cada temporada, possiblement les més elegants o les que eren més del seu gust.

La ceràmica i la indumentària se situen dins les primeres col·leccions de Manuel Rocamora, com també els objectes arqueològics procedents d'excavacions, afició que també hem de deure a la senyora Ana Vidal, com ja s'ha esmentat;⁸ les targetes de visita, gran part de les quals ja les havia reunit als anys trenta;⁹ i, finalment, pintura, dibuix i gravat. Moltes d'aquestes sèries ja les va començar a compilar quan encara vivia al domicili familiar, situat a la desapareguda plaça de Santa Anna i posteriorment al portal de l'Àngel, número 17. En la seva trentena va abandonar aquesta residència per instal·lar-se en un pis de lloguer dins del Palau Cervelló, al carrer de Montcada, número 25, cap a l'any 1923 (figura 2). Allà va dividir l'espai entre residència i estudi de pintura, disciplina que aleshores començava a practicar.

6. Antem, 1969: 7.

7. Castells, 1966: s.p.

8. Segons Manuel Rocamora, la seva mare, a part de recopilar objectes arqueològics, també havia finançat excavacions al jaciment del puig des Molins d'Eivissa juntament amb el pintor Santiago Rusiñol (1861-1931).

Maisterra, 1965: 4.

9. Referint-se a les targetes de visita, Manuel Rocamora va escriure al seu amic Ismael Smith: «Avui la meva col·lecció ja consta de 4.000 exemplars entre tarjes espanyoles, estrangeres etc. etc.». Carta escrita per Manuel Rocamora i adreçada a Ismael Smith. Barcelona, 20 de març de 1935. Museu d'Art de Cerdanyola.

FIGURA 2. Primera residència del col·leccionista. Pis situat dins del Palau Cervelló, al carrer de Montcada, núm. 25, de Barcelona, c. 1920–1930. Arxiu de la Fundació Cultural Privada Rocamora.

Com a col·leccionista, Manuel Rocamora tenia un perfil molt ampli i els seus gustos eren diversos, encara que estava especialment interessat en l'art dels segles XVIII i XIX. Era un apassionat d'aquestes èpoques passades, per les quals sentia veritable nostàlgia i coneixia gràcies a les seves recerques i als objectes que comprava. De tota manera, entre les seves col·leccions també hi havia representació contemporània del seu temps, encara que en proporció menor i, usualment, es tractava d'obres realitzades per artistes amb els quals mantenia una relació d'amistat, com Ismael Smith (1886–1972), Manolo Hugué (1872–1945) o Josep Maria Gol (1897–1976), entre d'altres. Generalment, les seves adquisicions eren fetes arreu de Catalunya i Espanya i també en els seus viatges per tot Europa.

Com a bona mostra del seu interès pel passat es troben, evidentment, les peces que conformen les seves col·leccions, però també la tria dels habitatges on va residir més temps, així com la seva decoració. Tots els canvis de domicili es deuen al creixement de les seves sèries. Destaquem el ja mencionat pis del carrer de Montcada, situat en un senyorial palau dins d'una històrica via aleshores en decadència, on vivia envoltat de mobles isabelins i imperi i preferia il·luminar-se amb canelobres antics en comptes de làmpades.¹⁰ També, la que seria la seva residència definitiva a partir de 1934, una torre isabelina

10. Fernán-Téllez, 1927: 13.

situada al carrer de Ballester, número 12, del barri del Putxet, que compta amb un evocador jardí romàntic i era descrita de la manera següent per la premsa:

Al entrar se percibe la sensación de trasponer el umbral de varios siglos. La casa del señor Rocamora es toda ella un museo. No solamente de indumentaria, sino de todos los objetos artísticos que pueda imaginarse, desde valiosos cuadros de famosos pintores hasta mascarones de proa de antiguos galeones surcadores de océanos y mares. Concorde con el ambiente, don Manuel Rocamora parece un caballero de capa y espada, un viejo hidalgo español del siglo de oro, eso sí, con conocimiento y vivencia a lo siglo XX. En su casa no falta ni un solo adelanto de la técnica moderna: no es incompatible tradición con revolución.¹¹

Un altre aspecte important que cal destacar és la seva voluntat d'ensenyar les sèries al públic. Rocamora no pretenia acaparar els seus tresors únicament per al gaudi personal, sinó que anhelava compartir-los, tal com va declarar: «No concibo a un coleccionista que guarde su colección únicamente para sí».¹²

És per aquest motiu que va realitzar nombrosos préstecs a exposicions i donacions a museus d'arreu de Catalunya i de Madrid. En aquest sentit, la seva aportació més important va ser la de gran part de la seva col·lecció d'indumentària antiga a l'Ajuntament de Barcelona, donació formalitzada el 1969¹³ (malgrat ser oferta des de 1961) i consistent en 4.187 peces d'indumentària femenina, masculina, litúrgica i infantil, així com els seus accessoris, que comprèn des del segle XIV fins al segle XX (amb especial predomini de vestits dels segles XVIII i XIX). El consistori decidí d'habilitar *ex professo* un museu per al col·leccionista, anomenat Museu d'Indumentària – Col·lecció Rocamora i situat al Palau del Marquès de Llió del carrer de Montcada, especialment rehabilitat per a l'ocasió. En l'actualitat, aquesta institució ha desaparegut i els seus fons han estat traslladats al Museu del Disseny de Barcelona.¹⁴

11. «La colección Rocamora: prendas de todos los tiempos en el Museo más completo del vestido» (1962). *Línea. Revista del Bien Vestir*, vol. 1, s.p.

12. Sempronio, 1957: 4.

13. En aquesta donació s'inclouïen peces prèviament lliurades a la Junta de Museus (1935 i 1949) i als Museus d'Art de Barcelona (1955), que ja estaven exposades al Museu de les Arts Decoratives de Barcelona, primerament a la seu del Palau de Pedralbes i posteriorment al Palau de la Virreina.

14. El Museu d'Indumentària – Col·lecció Rocamora va deixar d'existir com a tal l'any 1982, quan fou fusionat amb el Museu Tèxtil de Barcelona, i va ser rebatejat com a Museu Tèxtil i d'Indumentària. El 2008 tancà les seves portes i les col·leccions es traslladaren provisional-

La Fundació Cultural Privada Rocamora i les seves col·leccions

Tot i que el llegat de Manuel Rocamora és nombrós i divers, integra molt especialment les seves donacions (destaca la de la col·lecció d'indumentària a l'Ajuntament de Barcelona) i, a més, la creació d'una fundació privada amb el seu nom: la Fundació Cultural Privada Rocamora, en funcionament des de la seva mort, ocorreguda l'any 1976. Aquesta se situa al seu últim habitatge, la torre abans esmentada del carrer de Ballester, número 12 (figura 3).

FIGURA 3. Torre del carrer de Ballester, número 12, de Barcelona, residència definitiva de Manuel Rocamora i seu de la Fundació Cultural Privada Rocamora.

Fotografia: Laia Soler Moreno.

ment al Palau de Pedralbes tot esperant el seu emplaçament definitiu. Aquest seria un nou centre dedicat al disseny, on s'aglutinarien les col·leccions d'arts aplicades de diversos museus barcelonins, decisió no exempta de polèmica. D'aquesta manera, el 2014 es va inaugurar el Museu del Disseny de Barcelona, que engloba el fons dels antics Museu Tèxtil i d'Indumentària, Museu de les Arts Decoratives, Museu de la Ceràmica i Gabinet de les Arts Gràfiques.

La iniciativa de crear una institució de caràcter privat a casa seva va ser gestada per Rocamora durant els seus darrers anys de vida i es va recollir en el seu testament, atorgat el 26 de maig de 1975. Aquesta decisió pot semblar poc compatible amb la seva inclinació anterior de fer donatius a museus públics, si bé no té per què ser excloent, ja que la intenció del col·leccionista continuava sent que s'obris als visitants sense perjudici de la seva titularitat privada. Es desconeix el motiu de la decisió de no donar les col·leccions, tot i que és probable que estigués provocada per les desafortunades circumstàncies que van envoltar la donació de la col·lecció d'indumentària a l'Ajuntament de la seva ciutat. El donant va lamentar diversos entrebancs, com ara la tardança del consistori a acceptar la seva aportació, la lentitud en les obres de rehabilitació del Palau del Marquès de Llió o bé la falta de coordinació amb la seva persona a l'hora de realitzar la instal·lació dels induments. La situació preocupava profundament el col·leccionista, que temia morir abans de veure realitzat el seu museu,¹⁵ cosa que finalment no va ocórrer, ja que fou inaugurat el 30 d'octubre de 1969. Així doncs, es tracta d'una possibilitat admissible a l'hora d'entendre la raó per la qual va decidir guardar per a si mateix gran part de les seves col·leccions restants.¹⁶

De tota manera, la intenció de Rocamora amb el seu habitatge era que, quan morís, es preservés l'edifici i el seu contingut íntegre, que incloïa, lògicament, les col·leccions repartides per totes les estances, i que conformava una veritable casa-museu (figura 4). Tot això, gestionat per una fundació privada sense ànim de lucre i regida per un patronat que, des de la seva creació, ha estat format per membres de la família Rocamora, sense ser descendents directes del col·leccionista, atès que mai no es va casar ni va tenir fills. A la casa, s'hi van afegir totes les obres d'art que el col·leccionista guardava a la seva residència d'estiueig de Calella de Palafrugell, mentre que aquesta, juntament amb el mobiliari i utillatge divers, va ser venuda per aportar fons a la nova entitat creada.

15. Instància escrita per Manuel Rocamora i adreçada a l'Ajuntament de Barcelona, núm. 7248. Barcelona, 31 de març de 1962. Caixa A0331. Museu del Disseny de Barcelona. Fons Col·lecció Rocamora.

16. Va fer una excepció amb la seva col·lecció de teixits, molts d'ells estampats, que va aportar al Museu Tèxtil de Terrassa entre els anys 1965 i 1975. Formava part del patronat d'aquesta institució des de 1970.

FIGURA 4. Aspecte que presentava una sala de la planta baixa en vida de Rocamora. Actualment, per motius de conservació, la col·lecció de ceràmica ha estat ubicada en un altre espai. Arxiu de la Fundació Cultural Privada Rocamora.

Seguint la voluntat de Rocamora, s'han preservat totes les col·leccions; no s'ha alterat l'aspecte original de la torre, ni l'exterior ni l'interior, encara que, pel que fa a la col·locació de les sèries, s'han hagut de fer algunes modificacions en atenció a criteris museològics i de conservació; i, per últim, s'han obert les portes per tal que l'edifici pugui ser visitat regularment pel públic. Cal destacar que, a més de vetllar per la conservació de les seves obres d'art, la institució també té cura de l'arxiu personal del col·leccionista.¹⁷

La Fundació Rocamora disposa d'un destacable fons que integra diversos tipus de manifestacions artístiques, bona mostra del temperament inquiet del seu col·leccionista: teixit i indumentària, nines, autòmats, teatrins, pintura, paletes de pintor, dibuix, escultura, figures de pessebre, gravats i litografies, ceràmica, pisa i porcellana, vidre, reclams publicitaris, mascarons de proa, objectes relacionats amb la navegació, objectes aerostàtics, objectes arqueo-

17. Agraïm a Eduardo Rocamora Trias, president de la Fundació Rocamora, les facilitats d'accés donades per a la consulta d'aquest arxiu.

lògics, medalles, capses, mobiliari, llibres, exlibris, guardes de llibres, documentació, targetes de visita, autògrafs, jocs de cartes, petjapapers, postals i materials efímers. Cal dir que alguns dels objectes poden formar part de més d'una col·lecció alhora. Per posar-ne tan sols un exemple, hi ha peces de vaixel·la que presenten motius de globus aerostàtics; per tant, poden pertànyer a la col·lecció de ceràmica, pisa i porcellana o bé a la d'objectes relacionats amb l'aerostàtica. Altrament, cal destacar la presència de peces tèxtils: Rocamora va voler continuar-ne comprant fins i tot després de la seva gran donació a l'Ajuntament, atès que li semblava veure la casa buida.

A continuació, jutgem d'interès exposar una selecció d'algunes de les col·leccions més rellevants, com ara els reclams publicitaris, la ceràmica i la pintura, així com unes pinzellades de les altres sèries.

i. Reclams publicitaris

Es tracta d'una col·lecció considerada una raresa, tant pel tipus d'objecte com pel fet de col·leccionar-lo, ja que el mateix Manuel Rocamora no coneixia cap altra persona que en recopilés. Els objectes van ser agrupats essencialment a l'entrada de casa seva (figura 5): «Creo que soy el único coleccionista de muestras que hay en España».¹⁸

FIGURA 5. Selecció de reclams publicitaris situats al vestíbul de la institució. Fotografia: Adriana Domínguez Mata.

18. Maisterra, 1965: 4.

Els seus reclams conformen un recull molt variat, doncs sembla que el col·leccionista no en buscava de cap tipologia en concret (figura 6). Són únics, ja que es tractava d'encàrrecs fets pels propietaris de les botigues i, en conseqüència, fets expressament. Els autors són anònims i és molt probable que hi intervinguessin diverses mans, com un pintor i un fuster. Són elaborats principalment amb fusta i llautó i presenten policromia en molts dels casos. Van ser pensats per ser col·locats a l'exterior dels comerços, penjant de la façana, o bé a l'interior. Majoritàriament no presenten cap inscripció relativa a la naturalesa del negoci per al qual van ser creats, si bé alguns tenen formes que permeten distingir-ho clarament (per exemple, unes ulleres pertanyents a una òptica, un rellotge a una rellotgeria, una clau a una serralleria...).

FIGURA 6. Mostres publicitàries de la col·lecció Rocamora. Fotografia: Laia Soler Moreno.

En la seva època, entre finals del segle XVIII i el segle XIX, tenien una funcionalitat absolutament pràctica, que era la d'assenyalar l'establiment de manera que fos fàcilment identificable fins i tot per les persones il·lustrades. Posteriorment, quan aquestes botigues ja estaven desapareixent, van perdre la seva funció i van esdevenir un objecte atractiu per a un col·leccionista com Rocamora. De fet, aquest segurament els deuria cercar pel seu interès per la història de Barcelona (encara que en posseïa de diverses ciutats, preferentment en buscava de la seva). Li resultaven difícils de trobar perquè s'estaven perdent. Una vegada, Rocamora es referí a aquesta col·lecció com la més difícil de reunir.¹⁹ No obstant això, aconseguí d'aplegar-ne un bon assortit de més de mig centenar de mostres. Per aconseguir-les, solia contactar directament amb el botiguer, el qual a vegades no era el mateix que havia encarregat el reclam, sinó que era el nou llogater o propietari de l'espai que havia ocupat l'establiment anterior.

Rocamora inicià aquest recull entorn de 1949, any en el qual envià un parell d'epístoles dirigides als seus amics Ismael Smith i la seva germana Anna Maria (?–1954). En aquestes explicava entusiastament la seva nova afició i destacava que ja en disposava de tretze exemplars i tenia en perspectiva comprar-ne molts més: «El caso es reunir cosas inéditas y que la gente no haya pensado en comprar y que resulta mucho más divertido».²⁰

Les primeres peces adquirides el 1949 provenien dels voltants de l'església de Santa Maria del Mar i del Born, i són, entre d'altres, unes ulleres de fusta amb un vidre vermell i l'altre verd provinents d'un òptic, un sol daurat de fusta d'una fleca del Born, el bust d'una índia —també de fusta— que servia com a reclam interior i pertanyia a una botiga de roba anomenada *La India*, que estava al carrer del Call fent xamfrà amb el carrer de Sant Honorat, una baci-na de barber de llautó i la mostra de la cerveseria modernista *Els Quatre Gats* del carrer de Montsió, número 3. Aquesta darrera obra ha estat atribuïda en algunes exposicions a Pablo Picasso (1881–1973), mentre que altres autors l'han catalogada com a anònima. Consisteix en dos gats dibuixats per l'anvers i el revers de sengles planxes metàl·liques retallades, de manera que si s'observen per ambdós cantons, se'n mostren quatre.

19. Carta escrita per Manuel Rocamora i adreçada a Ismael Smith. Barcelona, febrer de 1949. Museu d'Art de Cerdanyola.

20. Carta escrita per Manuel Rocamora i adreçada a Anna Maria Smith. Barcelona, 2 de maig de 1949. Museu d'Art de Cerdanyola.

Altres elements barcelonins són una campana d'una botiga de roba del número 103 del carrer de l'Hospital, un guant de la guanteria *El Guante de Oro* del carrer de la Boqueria, un peu daurat d'un pedicur de la Rambla, una petxina d'un celler del carrer de la Petxina i una rajola de xocolata de la fàbrica de Llucà Conill del carrer del Call. Tots aquests reclams són de fusta policromada i en menor nombre en trobem de llautó, com una clau subjectada per una mà provinent d'un ferrer del carrer de l'Est. També trobem mostres de les quals es desconeix el carrer exacte on estaven situades, com el paraigua d'un paraigüer del barri de Gràcia, fet de fusta, o bé un bacallà d'una peixateria, de metall.

Anteriorment hem dit que Manuel Rocamora també comprava aquests objectes a altres ciutats, siguin de Catalunya, d'Espanya o d'altres països. Tot i que la col·lecció és eminentment de botigues de Barcelona, en trobem exemples forans, com un capell d'una barreteria eclesiàstica de Manresa, una mà enguantada d'una perfumeria de Palma de Mallorca, un nen que portava un ram de plantes medicinals a la mà (actualment no es conserva ni la mà ni el ram), originari d'un herbolari de Saragossa, o un barret de copa vermell amb una cinta daurada provinent d'una barreteria de París, per citar-ne uns quants, tots realitzats mitjançant el treball de la fusta.

2. Ceràmica, pisa i porcellana

De les compilacions conservades a la Fundació Rocamora, la de ceràmica és una de les més nombroses, integrada per aproximadament cinc-cents exemplars. En vida del col·leccionista es trobaven repartits per tota la casa; per exemple, plats penjats dels murs, aspecte que, juntament amb la disposició d'objectes d'altres col·leccions, conferien a l'habitatge una distintiva aparença de casa-museu propera a l'*horror vacui*. En l'actualitat, seguint criteris museogràfics i de conservació, la ceràmica s'ha concentrat en dos espais: les rajoles, a les parets del vestíbul, i les vaixelles i petites escultures, dins de vitrines en una àmplia sala del primer pis, que és on anteriorment s'ubicava la col·lecció d'indumentària.

A l'hora de descriure la col·lecció de ceràmica, aquesta es dividirà en dos apartats, que seran les rajoles decoratives, de pisa, i la resta de peces, que comprenen vaixelles, jocs de cafè, aigüamans, pots de farmàcia, plaques i escultures, tant de pisa com de porcellana.

Primerament es farà esment de les rajoles decoratives, que en són una seixantena i van del segle XV al XVIII. Presenten formes quadrades, rectangulars i

hexagonals i són majoritàriament de procedència catalana i valenciana, si bé també es poden trobar, encara que de manera anecdòtica, exemplars holandesos, concretament provinents de Delft.

Les rajoles més antigues presenten motius heràldics nobiliaris i abacials i han estat realitzades amb pisa amb decoració en blau sobre blanc. En destacarem diversos exemplars del segle XVI, com una peça quadrada romboïdal amb la inscripció *EGO SUM QUI PECAVI* (jo soc qui vaig pecar) juntament amb l'any 1533 envoltat per un marc de motius vegetals. Aquesta rajola prové del castell de Vulpellac, situat a la població del mateix nom del Baix Empordà, i està relacionada amb una llegenda.²¹ De la mateixa família Sarriera, Rocamora posseï quatre rajoles heràldiques, dues amb motius d'escuts i les dues restants amb decoració floral. També del mateix segle són destacables els escuts de monestirs, entre els quals es troba el de Montserrat, que mostra una muntanya coronada per una serra. Aquesta rajola fou obsequiada al col·leccionista per Aureli Maria Escarré (1908–1968), abat de Montserrat entre 1941 i 1966.²² Una altra rajola d'interès és la que presenta l'emblema de Pere Caixal (?–1543), abat del monestir de Poblet entre 1526 i 1531, i es tracta del dibuix d'un xai atacat per un llop que alhora és atacat per un gos; damunt d'aquests animals consten les inicials «P» i «O». Com a curiositat, cal dir que un altre col·leccionista contemporani de Rocamora, Frederic Marès Deulovol (1893–1991), també posseïa aquesta rajola.²³ A més, el col·leccionista igualment adquirí peces amb emblemes nobiliaris, com el que mostra la rajola de la família Pi de Barcelona, amb l'arbre al mig i les lletres «P» i «I» a ambdós cantons d'aquest.

Més avançades en el temps, cal emfatitzar el grup de peces del segle XVIII, entre les quals trobem manufactura catalana d'oficis. Es tracta d'una de les especialitats de la ceràmica de Catalunya i va ser desenvolupada especialment

21. Segons la llegenda, durant la primera meitat del segle XVI, la fortalesa era propietat del baró Miquel de Sarriera, el qual es casà amb una noia del poble de Vulpellac. Aquesta fou calumniada per un antic pretendent i Sarriera, foll de gelosia, manà emparedar viva la seva esposa en una torre del castell. Més tard, demostrada la innocència de la víctima, el senyor se'n penedí i viatjà a Roma per aconseguir el perdó papal. En record del seu espantós acte, va fer produir les rajoles amb la inscripció que l'assenyalava com a pecador. Serra, 1936: 2.

22. Dada continguda a l'inventari manuscrit de la Fundació Rocamora, text inèdit sense datar redactat sota la supervisió de Manuel Rocamora. Arxiu de la Fundació Cultural Privada Rocamora.

23. «Emblemes heràldics de dos abats de Poblet» [en línia]. *Museu Frederic Marès*. <http://w110.bcn.cat/museufredericmares/sites/default/files/mfm.emblemescat.172.pdf> [consulta: 30 agost 2019].

entre la segona meitat del segle XVII i mitjan segle XIX. Malgrat ser una tipologia molt important i estesa en terres catalanes, no n'és exclusiva, ja que se'n poden trobar exemplars similars a Itàlia o a Holanda des del segle XVI.²⁴ Inspirades directament en els temes provinents de les auques, presenten motius policromats de personatges desenvolupant oficis variats i gremials, encara que també poden incloure repertoris animals, de vaixells, etc. Són peces que, tot i presentar temes independents entre si, es van pensar per ser agrupades formant un conjunt i eren d'ús comú en el revestiment de parets d'estances com ara les cuines.²⁵ D'entre les que tenia Rocamora, esmentarem una filera de tres rajoles amb les figures d'un caçador, un cerer i una dama que fa volar un ocell, totes contingudes dins del mateix marc; i dues més que representen un cérvol i un bou d'esquena bevent en un abeurador, també agrupades.

A continuació es farà una pinzellada de les peces restants de la col·lecció de ceràmica, elaborades amb pisa o porcellana, i que comprenen tot tipus de recipients per al servei de la taula, a més de gerros, pots de farmàcia, aigüamans, plaques i escultures de petites dimensions. Rocamora posseïa un ampli repertori dels exemplars que conformen les vaixelles, com ara plats, tasses, marcelines (amb les seves respectives xicres), teteteres, lleteres, safates, salse-res, sucreres o fruiters, entre altres atuells. Es tracta de peces de gran qualitat i refinament provinents de fàbriques nacionals i europees. Són dels segles XVIII i XIX i presenten motius decoratius policromats diversos, entre els quals es troben, a grans trets: elements florals, d'una gran acceptació; orientals, fruit de la fascinació pels productes de luxe xinesos, importats a Europa mitjançant les diverses Companyies de les Índies,²⁶ i finalment aerostàtics, per la passió del col·leccionista per globus i altres ginys voladors, que li va permetre de reunir una petita selecció de peces que destaquen per la seva raresa i originalitat.

24. Cirici, 1977: 322.

25. Amades, 1937: 194.

26. Aquest gust, àmpliament difós, era compartit a tot Europa. Per exemple, en el cas espanyol, Manuel Rocamora tenia dos plats manufacturats a l'Alcora, pertanyents a la sèrie Companyia de les Índies (1787-1800) de la Segona Època (1749-1798). Ambdós presenten cercles concèntrics, un d'ells vistosament decorat amb peònies i altres flors. Al mig d'aquest últim hi ha un altre motiu circular de petites dimensions dins del qual s'insereix una pagoda i decoració vegetal estilitzada. De la mateixa manera, pel que fa a Holanda, entre les múltiples peces d'inspiració oriental es pot apreciar una parella de gerros amb tapadora fabricats a Delft i ornats amb policromia de colors vius, que reproduïen dos personatges masculins xinesos en un fons amb elements arquitectònics del mateix país.

En l'àmbit espanyol es troben exemplars de manufactures reials, creades al segle XVIII, com les del comte d'Aranda a l'Alcora, fundada l'any 1727, i la del rei Carles VI, establerta el 1743 a Capodimonte i posteriorment traslladada el 1759 al Buen Retiro de Madrid. Pel que fa a Europa, adquirí peces de Delft (Holanda), Sèvres (França) o Wedgwood (Anglaterra), entre d'altres, encara que en nombre menor a les espanyoles.

Per la seva importància, qualitat i quantitat, ens referirem especialment a la pisa i la porcellana de l'Alcora,²⁷ produïda a la manufactura reial del mateix nom fundada per Buenaventura de Urrea Abarca de Bolea, IX comte d'Aranda. Constituïa el conjunt més nombrós i, molt probablement, el preferit del col·leccionista. Els seus exemplars són representatius majoritàriament de les denominades Primera Època (1727-1749) i Segona Època (1749-1798), dels quals s'esmentarà una selecció.

La Primera Època, d'estil predominantment francès, presenta la Sèrie Berain (1727-1749), de gran valor i amb una ornamentació barroca, molt refinada i afrancesada, ja que precisament va ser introduïda per artistes d'aquest país²⁸ (figura 7).

FIGURA 7. Peces de pisa de l'Alcora, Primera Època, Sèrie Berain (1727-1749).
Fotografia: Laia Soler Moreno.

27. L'objectiu de les manufactures reials era produir porcellana autèntica com la xinesa o la japonesa, si bé només la fàbrica de Meissen (Alemanya) ho va aconseguir. En el cas de l'Alcora, s'hi va produir pisa com a material predominant (argila cuita recoberta d'esmalt opac blanc) i també terra de pipa i porcellana tendra (aconseguides mitjançant barreges d'argiles i altres provatures). Giralt, 1998: 25-26.

28. Giralt i Díaz et al., 1998: 36.

Realitzada amb pisa, presenta decoració en blau sobre blanc —encara que posteriorment s’hi introduirà la policromia— amb motius de temes mitològics, fantàstics i grotescs. De les peces d’aquesta sèrie que posseïa Rocamora destaquen les plates vorejades per una sanefa de puntes característica de l’estil, a més dels pots de farmàcia, alts i de forma cilíndrica, usats originalment per contenir herbes i unguents medicinals. Dits elements presenten una orla central, a l’interior de la qual es fa constar el contingut del pot. Els motius decoratius que figuren al voltant de l’orla són un sol, mascarons, fullatge estilitzat i figures antropomorfes i mitològiques. Un altre conjunt destacable és l’anomenada Sèrie Ratllat Vermell (1740–1750), caracteritzada principalment per fines línies vermelles que apareixen en totes les peces de la sèrie, generalment decorant branques en forma de palma que són part integrant de la resta de decoracions simètriques florals.²⁹ L’estil, a més, pot mostrar construccions

arquitectòniques com a motiu central, com és el cas d’una plata de la col·lecció Rocamora. Un altre exemplar destacable de l’època és una placa ornamental realitzada amb pisa amb motlle, destinada a decoració d’interior, a manera de quadre (figura 8). És de forma rectangular amb angles aixamfranats i està coronada per un remat discret. La decoració, de temàtica religiosa, està vorejada per una motllura, a l’extrem superior de la qual consta la inscripció «Soliva», signatura indicativa de l’artista, Miguel Soliva (1713–1755), considerat el millor pintor de plaques de la Primera Època. El mateix col·leccionista la considerava una de les millors peces de la seva col·lecció, tal com va declarar a la premsa:

FIGURA 8. Placa ornamental de pisa de l’Alcora, Primera Època (1727–1749), realitzada per Miguel Soliva. Fotografia: Laia Soler Moreno.

29. Sanjosé, 2005: 226.

Tengo varias piezas muy valiosas de Alcora y del Retiro, como esta placa que va firmada por el gran maestro Soliva. Por alguna me han ofrecido cantidades fabulosas, pero a mí nunca me ha gustado vender, ni cambiar tan siquiera. Gracias a esto he perdido, incluso, alguna buena amistad. ¡Qué se va a hacer!³⁰

Pel que fa a la Segona Època, es continuaven fabricant exemplars de pisa, però també es va introduir la terra de pipa i la porcellana tendra.³¹ En aquest període es continuava seguint els models francesos, que ja estaven plenament establerts, a més d'acusar influències tradicionals i populars espanyoles, de manera que es va crear un estil característic i inconfusible, el posteriorment identificat genèricament com a «estil Alcora».³² Entre les sèries autòctones trobem la d'«El Cacharrero» (c. 1770), dita així perquè van aparèixer atuellés d'aquest estil a la pintura del mateix títol de Francisco de Goya (1746–1828), datada entre 1778 i 1779 i conservada al Museo del Prado de Madrid, cosa que ens dona una idea de l'àmplia acceptació que tenia aquesta ceràmica en aquells temps. El motiu central de la sèrie és un ramet amb dos fruits i fulles, sempre pintades de groc, ocre, blau i verd. És present, per exemple, en un aiguamans amb tapadora de pisa esmaltada i pintada, així com en un fruiter, entre altres exemplars. Una sèrie similar i d'altíssima popularitat és la del Ramet (1775–1800), caracteritzada per la seva floreta tipus margarida estilitzada i acompanyada de fulles i, a vegades, de fruits, de força simplicitat. Entre les peces comprades per Rocamora es troba un vistós plat amb el dibuix central d'un sol radiant delimitat pels motius florals descrits, tres d'ells més elaborats i alternats per tres més, més esquemàtics. També va adquirir els famosos plats d'engany o de *chasco*, en els quals es disposaven fruites o animals en tres dimensions i molt realistes, a manera de *trompe-l'oeil*. Fins ara s'ha parlat de dues sèries de caràcter espanyol, però la Segona Època també presenta exemplars forans, dels quals el col·leccionista tenia representació, com és el cas de la Sèrie de Flors alemanyes (1787–1825). El motiu, un ram de flors naturalistes on destaquen les roses, fou creat pel pintor Johann Gregorius Höroldt (1696–1775) cap a 1740 a partir dels gravats botànics de Johann Wilhelm Weinmann (1683–1741); es va popularitzar a la fàbrica alemanya de porcellana de Meissen i posteriorment a altres manufactures europees, entre elles la de l'Alcora. La introducció d'aquest motiu en aquesta

30. Maisterra, 1965: 4.

31. Sánchez-Pacheco, 1998: 21.

32. Giralt i Díaz, et al., 1998: 59.

última s'atribueix al pintor de porcellana Vicente Álvaro Ferrando (1753–1827), treballador de la fàbrica valenciana.³³

En darrer lloc mencionarem que, provinents de la Reial Fàbrica de l'Alcora, Rocamora també va comprar escultures de petit format, datades entre mitjan segle XVIII i principis del XIX, de pisa, terra de pipa i porcellana tendra, i normalment esmaltades de blanc per imitar l'aparença de la porcellana (el col·leccionista en tenia alternativament tant d'esmaltades com sense esmaltar). Destacarem una representació del toro Farnesi, un conjunt escultòric clàssic que fa referència al patiment de Dirce, lligada a un brau i condemnada a morir arrossegada per l'animal, càstig executat per Amfíon i Zet, fills de Zeus i Antíope, per venjar la seva mare. Aquesta escultura fou una de les especialitats de la fàbrica i es va elaborar utilitzant nombrosos motlles.³⁴ Més figures d'aquest període són un altre grup escultòric, *L'hivern*, format per un home, una dona i un nen escalfant-se a la vora del foc i que pertany a la sèrie de les Quatre Estacions; un personatge masculí àrab amb vestimentes tradicionals, de la sèrie de les Quatre Parts del Món; un lleó devorant un bou, representant respectivament el dia i la nit i formant part del conjunt de lluites d'animals modelades sota la direcció artística de l'escultor Joaquín Ferrer Miñana (1749–1837),³⁵ o bé la representació de santa Agnès, amb l'anyell entre els braços, per esmentar tan sols uns quants elements, tots situats sobre peanyes.

3. Pintura

Manuel Rocamora va configurar una col·lecció de pintura a l'oli sobre tela que frega els dos-cents exemplars, entre els quals es troben els realitzats de la seva pròpia mà. El col·leccionista adquiria obres d'autoria diversa, que inclouen tant pintors anònims com reconeguts, sempre que satisfessin el seu gust. Tenia una marcada preferència per temes realistes i costumistes, de regust academicista, entre els quals es troben nombrosos retrats. Entre aquests darrers es pot apreciar un grup conformat per representacions infantils i, esporàdicament, d'algun adult, que pertanyen majoritàriament al segle XIX, d'auto-

33. Casanovas, 1999: 472–473.

34. «Colecciones. Escultura: Toro Farnesio» [en línia]. *Museu de Ceràmica de l'Alcora*. http://www.museulalcora.es/72043_es/Toro-Farnesio/ [consulta: 2 desembre 2019].

35. Grangel i Roig, 2004: 108.

ria anònima i execució modesta, que Rocamora apreciava clarament per la figuració de la indumentària dels personatges i no pas pel prestigi del pintor o la seva perfecció tècnica. Tractant-se especialment de retrats de nens i nenes, és possible que al col·leccionista li fossin útils per compensar la falta de documentació referent a indumentària infantil en les monografies de l'època, més centrades en l'estudi de la roba femenina i masculina.³⁶

En el gruix de la seva col·lecció es troba pintura catalana dels segles XVIII i XIX, amb predomini d'obres del darrer període. Pel que fa a l'etapa barroca, destaca especialment Antoni Viladomat, mentre que de pintura vuitcentista es troben noms com Ramon Martí Alsina, Antoni Caba, Modest Urgell, Simó Gómez o Francesc Miralles. Seguint amb el modernisme, Rocamora tenia obra d'un dels seus màxims pintors, Ramon Casas, així com de Lluís Graner i de Fèlix Mestres, ambdós a mig camí entre la tradició i la modernitat i sense representar clarament cap corrent.³⁷ També tenia pintures de joventut d'Hermen Anglada i Camarasa, considerat un important representant del postmodernisme.

La col·lecció ja es trobava present a l'habitatge del pis del carrer de Montcada i per aquest motiu es pot dir que la data aproximada del començament de la compilació és el final de la dècada dels anys vint. Concretament, l'any 1929 va morir el pare del col·leccionista, Marcos Rocamora Pujolà (1858–1929), aficionat a recopilar pintures. Presumiblement les va deixar en herència als seus fills, atès que el mateix Manuel Rocamora va decorar casa seva amb tres exemplars que prèviament havia posseït el seu progenitor. Només es té notícia d'aquestes tres pintures, encara que no es pot descartar una presència més gran d'obres de la col·lecció paterna.

Pel que fa a aquestes tenim, en primer lloc, dues pintures de reduïdes dimensions que fan *pendant* i representen dos bustos de perfil de personatges àrabs —un de masculí i un altre de femení— guarnits amb les seves vestimentes tradicionals. Reben els títols de *Moro* i *Mora* i van ser realitzats l'any 1889 per Hermen Anglada i Camarasa (1871–1959) (figura 9). Es tracta de dues obres de joventut amb una temàtica poc freqüent en la seva trajectòria, que s'explica per les evidents influències orientalistes del seu mestre Tomàs Moragas.³⁸ El fet que Marcos Rocamora disposés d'aquestes pintures es deu

36. El mateix Manuel Rocamora, en els seus estudis sobre el tema, se centrava principalment en la indumentària masculina i femenina. Vegeu: Rocamora, 1944.

37. Fontbona i Miralles, 1985: 116.

38. Fontbona i Miralles, 1981: 233.

a la seva relació personal amb Anglada Camarasa, propiciada pels vincles familiars compartits: un dels germans del primer, José, es casà amb la germana del segon, Beatriu. Es coneix l'anècdota que el pare de Manuel Rocamora va ensenyar l'artista a dibuixar unes oques, considerades la seva primera obra.³⁹ El tracte continuà més endavant, quan Anglada Camarasa estava establert a París, des d'on enviava pintures a Marcos Rocamora. D'aquest grup, el receptor en regalà una part als centres religiosos on s'educaven els seus fills (sabem que Manuel estudià al Col·legi de Nostra Senyora de la Bonanova, actualment La Salle Bonanova), però durant els saquejos de 1936 es van perdre.⁴⁰ El mateix Manuel Rocamora també mantingué relació amb el pintor quan aquest es trobava a Barcelona i va confessar haver passat amb ell estones molt agradables.⁴¹

FIGURA 9. Hermen Anglada i Camarasa. *Moro i Mora*, 1889, Fundació Cultural Privada Rocamora.

La següent i última pintura procedent de la col·lecció de Marcos Rocamora és *El Sant Viàtic* de Francesc Miralles (1848-1901), realitzada cap a 1895. Miralles tingué una formació realista a la qual incorporà lleus tocs impressio-

39. *Ibid.*: 14.

40. *Ibid.*: 30.

41. Carta escrita per Manuel Rocamora i adreçada a Ismael Smith. Barcelona, 12 de novembre de 1935. Museu d'Art de Cerdanyola.

nistes⁴², tal com es pot apreciar en l'oli que ens ocupa, que representa un episodi ocorregut davant del Palau Reial de Madrid. La reina Maria Cristina descendeix del seu carruatge perquè hi pugui pujar un sacerdot portador del Viàtic, el sagrament de l'extremunció. Un nen, el futur rei Alfons XIII, s'agenolla davant l'escena, que és igualment contemplada per una multitud. L'obra fou adquirida pel mateix Marcos Rocamora directament al pintor i va ser titulada pel comprador amb el nom de *Las dos majestades*.⁴³ Cal esmentar que Manuel Rocamora tenia una altra pintura del mateix autor, consistent en un retrat masculí que presenta un senyor desconegut d'edat avançada, i que no provindria de la col·lecció paterna.

Entre les pintures antigues més destacades de la col·lecció de Manuel Rocamora, hi consta *Pescadors i natura morta de peixos* d'Antoni Viladomat (1678–1755), una marina datada entre 1720 i 1755 (figura 10). En primer terme apareixen sobre una roca un parell de cistells de vímet plens de llustrosos peixos, un dels quals apareix bolcat, cosa que permet a l'observador veure els exemplars amb gran detallisme. En segon terme, cap al centre de la composició, dos pescadors dalt d'un bot feinegen amb les xarxes, mentre que el vaixell queda a la seva esquena. Al fons s'aprecien un parell més d'embarcacions surant al mar. És definida com una de les millors obres de l'artista.⁴⁴ D'atribució segura, el col·leccionista només en tenia aquesta, encara que conservava una altra pintura amb una escena de temàtica religiosa, probablement de la vida d'un sant, que sembla provenir del taller de Viladomat.

42. Fontbona, 1983: 235.

43. Santos, 1974: 199.

44. Miralpeix, 2014: 395.

FIGURA 10. Antoni Viladomat. *Pescadors i natura morta de peixos*, 1720-1755, Fundació Cultural Privada Rocamora.

Posteriors en el temps, també són importants les obres realistes del segle XIX d'un grup d'artistes que, tot i formar part de generacions diferents, tenen en comú la seva vinculació amb l'Escola de Nobles Arts de la Llotja, on reberen una formació academicista i, en alguns casos, exerciren com a professors. Recordem que Manuel Rocamora també va estudiar a la mateixa institució durant uns anys. De Ramon Martí Alsina (1826-1894) hi ha una representació realista d'uns caps de lleó i lleona, segurament pintats del natural prenent com a model les bèsties del zoo de Barcelona. Un dels seus deixebles, Modest Urgell (1839-1919), que feia una pintura de síntesi entre realisme i romanticisme,⁴⁵ també és present a la col·lecció amb un oli de grans dimensions que representa una planura de Castell d'Empúries a trenc d'alba. Com és habitual en els paisatges d'Urgell, es mostra un ampli i desolat horitzó, en aquest cas amb el poble a la llunyania i una solitària figura transitant per un camí.

Una altra personalitat estretament vinculada a la Llotja és Antoni Caba (1838-1907), que en va ser alumne, professor i director entre 1887 i 1901. Fou especialment prolífic com a retratista de la burgesia i realitzà composicions

45. Fontbona, 1979: 99.

realistes i sòbries com el *Retrat de la senyoreta Juncadella*, pertanyent a Manuel Rocamora, que mostra el rostre d'una nena amb un llaç blau al cap. Curiosament, se'n coneix la data de compra, que és el 15 de març de 1949, i el venedor, el fill de l'artista, gràcies a una etiqueta manuscrita pel col·leccionista i enganxada al bastidor de la pintura. Un altre retrat femení és *Senyora de Raimon Casellas*, pintat el 1894 per Lluís Graner (1863–1929) i que presenta la dama elegantment abillada de negre sobre un fons del mateix color. Rocamora, que l'adquirí en una subhasta el gener de 1933, el definí com «un retrat de molt interès pintat amb una valentia enorme». ⁴⁶ Per últim, també tenia entre la seva col·lecció obres de Fèlix Mestres (1872–1933), de qui va ser deixeble a l'Escola de la Llotja. És autor d'un retrat d'una noia asseguda cosint en un interior, al costat d'una llar de foc, pintat el 1890; mentre que d'atribució probable hi ha una composició amb un model masculí nu d'esquena que està sent pintat per un grup d'alumnes d'una acadèmia.

Per acabar farem un apunt sobre les pintures realitzades pel mateix Manuel Rocamora i que també es custodien a la seu de la Fundació Rocamora. Es tracta de poc més d'un centenar d'obres pintades preferentment a l'oli sobre tela, encara que també es disposa d'una representació minoritària d'altres tècniques, com l'aquarel·la o el pastel. Majoritàriament es conserven paisatges, floreres i bodegons, amb una presència puntual de retrats (inclosos uns pocs autoretrats) i escenes interiors. L'espectre cronològic és molt ampli i comprèn tota la seva trajectòria pictòrica, des que va començar a finals dels anys vint fins al final, a principis dels anys setanta. Algunes de les pintures que Rocamora es va reservar per a la seva col·lecció principal van ser exposades i d'altres probablement mai no van veure la llum. És incert el criteri seguit a l'hora de conservar unes obres i desprendre's d'altres, fos perquè les vengués o les regalés a amistats i coneixences. Aquest fons representa un acurat recorregut pels temes que més motivaven l'artista, molts d'ells reiterats, com ara els paisatges de diversos pobles i llocs de la perifèria i rodalia de Barcelona, la representació minuciosa de flors com a fruit del seu interès per la botànica, l'interior de la seva llar del carrer de Ballester, així com els racons del seu jardí..., tot un mosaic dels indrets habituals en la vida del col·leccionista, gràcies als quals apreciem un besllum de la seva quotidianitat. Destaquen els seus bodegons farcits de nombrosos elements, a més dels retrats fets a una model, en un

46. Carta escrita per Manuel Rocamora i adreçada a Mònica Mari. Barcelona, 9 de gener de 1933. Museu d'Art de Cerdanyola.

dels quals està acompanyada de diversos dels seus autòmats, presents actualment a la institució (figura II).⁴⁷

FIGURA II. Manuel Rocamora. *Figura femenina amb autòmats*, s.d., Fundació Cultural Privada Rocamora.

Com a pintor, Rocamora era absolutament lliure de representar el que més li complagués, circumstància deguda al fet que, econòmicament parlant, no li resultava necessari vendre obres ni tampoc tenia pretensió de viure de la seva pintura. Simplement es dedicava a produir i a exposar de manera constant, ja que gaudia molt d'aquesta afició. Com que tampoc no estava subjecte a les modes, es va mantenir ferm en el seu propi estil, aliè als corrents imperants. Pintava composicions figuratives i classicitzants, amb pinzellades amples i amb poca pasta, sense deixar gaire lloc a l'experimentació i a vegades pecant de decoratiu. Amb tot, la seva destresa tècnica era notable.

47. Es pot consultar el catàleg de les pintures de Manuel Rocamora, entre les quals es troben les conservades a la Fundació Rocamora, vegeu: Soler, 2019: 543–607.

4. Altres col·leccions

Davant la impossibilitat de tractar exhaustivament totes les col·leccions que va compilar Manuel Rocamora i que es custodien a la Fundació Rocamora, a continuació oferim una panoràmica general de part d'aquest patrimoni, que, juntament amb les sèries abans comentades (reclams publicitaris, ceràmica i pintura), constitueix una bona mostra de la complexitat dels interessos de Rocamora com a col·leccionista.

Destaca un grup de col·leccions relacionades amb la bibliofília, com les de llibres i les seves guardes, les de targetes de visita, de gravats, d'exlibris o d'efímers. L'extensíssima biblioteca de Rocamora (figura 12) està formada per prop de cinc mil volums, on es troben essencialment llibres sobre els seus principals temes d'interès, que eren la història de la indumentària, la història de Barcelona, la botànica o l'aerostàtica, entre d'altres, i que va agrupar curiosament per temàtiques. Tanmateix, també va comprar ocasionalment edicions singulars i manuscrits, com per exemple d'obres de teatre: *Els miquelets d'Olesa* (1910) d'Apel·les Mestres, *La reina jove* (1911) d'Àngel Guimerà, *Els Zin-calós* (1911) de Juli Vallmitjana i *El fantasma de Montcorb* (1930) de Prudenci Bertrana. Igualment tenia el manuscrit autobiogràfic de Modest Urgell, signat amb el pseudònim de Katúful, titulat *Auguri d'una gitana* o *L'història d'un Katúful* (1885), amb dibuixos a tinta del mateix artista. Pel que fa a les guardes de llibres, la col·lecció consta de més de set-cents exemplars pertanyents als segles XVIII i XIX, provinents indistintament d'enquadernacions o de mostraris i que exhibeixen tècniques variades com la xilografia, el marbrejat, els brocats o l'engrut.

FIGURA 12. Detall de la biblioteca de Manuel Rocamora. Fotografia: Adriana Domínguez Mata.

Les targetes de visita van ser una de les primeres col·leccions que va formar. En va reunir més de sis mil dels segles XVIII, XIX i XX, entre les quals se'n troben moltes de pertanyents a l'aristocràcia, com la del comte de Baños (1769), gravada per Joaquín Ballester (1740-1808), o la del marquès de Bellpuig (1778), feta per Joan Montaner Cladera (1744-1802), però també n'hi ha de contemporanis seus amb qui va tractar, com Frederic Mompou o Fèlix Mestres, moltes d'aquestes dedicades. Algunes targetes van ser exposades en l'única mostra realitzada per l'associació bibliòfila Els XII (1927-1932), de la qual Rocamora formava part, a les Galeries Laietanes l'any 1928.⁴⁸ En aquesta exposició, el col·leccionista també prestà gravats. D'aquests, Rocamora en recopilà pràcticament un centenar i estava especialment interessat en els de temàtica històrica barcelonina; bona mostra d'això és una vista de la ciutat de l'any 1572 gravada per Franz Hogenberg (1535-1590) i publicada a l'atles *Civitates Orbis Terrarum* (1575).

Cal esmentar també el recull de prop de vuit-cents exlibris datats entre els segles XVII i XX, la majoria dels quals són dels segles XVIII i XIX, heràldics i de provenença francesa, encara que també d'espanyola, anglesa i italiana. Nogensmenys, és igualment destacable una selecció de la seva pròpia època, és a dir, el segle XX, del seu amic Ismael Smith. Altrament, els efímers col·leccionats per Rocamora integren un nombrós grup d'impresos sobre paper entre els quals es troben invitacions i programes de balls, menús de banquets, targetes publicitàries i de felicitació, estampes religioses, paper de carta... El mateix col·leccionista se sentia especialment orgullós de les seves invitacions i programes de balls, un conjunt de litografies en color de la segona meitat del segle XIX.⁴⁹

Altres col·leccions singulars recopilades per Rocamora són els mascarons de proa (figura 13), dels quals la Fundació Rocamora en conserva sis exemplars, especialment del segle XIX: la deessa Flora de la mitologia romana, una representació femenina d'una índia, un soldat romà, la reina Isabel II d'Espanya, Josep Bonaparte (Josep I d'Espanya) i Napoleó III de França. A més, tingué un setè mascaró que representava una figura femenina subjectant un cistell amb la mà esquerra, donat al Museu Marítim de Barcelona l'any 1940.

48. *Els XII: primera exposició. Catàleg*, 1928, pàg. 27. Les obres prestades per Manuel Rocamora, consistents en targetes de visita i gravats referents a Barcelona, corresponen als números 325-345.

49. Carta escrita per Manuel Rocamora i adreçada a Mònica Marí. Barcelona, 23 de desembre de 1930. Museu d'Art de Cerdanyola.

FIGURA 13. Mascarons de proa de fusta policromada que representen, respectivament, una índia i la reina Isabel II d'Espanya. Fundació Cultural Privada Rocamora. Fotografies: Laia Soler Moreno.

A més a més, es poden destacar les nines i els autòmats (figura 14), un conjunt proper a un centenar, a part dels exemplars donats a l'Ajuntament de Barcelona, ja que els considerava part de la seva col·lecció d'indumentària perquè els comprava per la roba i els accessoris que portaven. D'entre les nines — moltes d'elles mecanitzades — destaquen, pel seu nombre, les franceses del segle XIX, amb cap i mans de porcellana i cos de cabritilla, ricament vestides segons les modes del període. Moltes no estaven concebudes com una joguina, sinó com a models de les cases de moda parisenques, que servien com a mitjà perquè les modistes mostressin les seves creacions a la clientela.

FIGURA 14. Manuel Rocamora amb la seva col·lecció de nines i autòmats, 1963. Fotografia apareguda a la revista *Destino*, núm. 1.376, any 1963.

Per últim, farem menció del conjunt de dibuixos, proper a la setantena, en el qual s'observa una tendència contrària a la majoria de les altres col·leccions: en aquest cas, Rocamora va preferir recopilar exemplars del segle XX, amb puntuals excepcions de segles anteriors. Destaca el conjunt realitzat per Ramon Casas (1866-1932). D'aquest, en tenia un grup d'una vintena d'obres de paper, com el retrat al carbonet que va fer al col·leccionista en la seva joventut, l'any 1920 (figura 15); les figures femenines acolorides que s'obsequiaven als subscriptors de la revista *Pel & Ploma*, dirigida per l'artista i Miquel Utrillo; o bé els retrats de personatges presents al món cultural de l'època, com el pintor Eliseu Meifrén o l'escriptor Juli Vallmitjana. Altres artistes dels quals el col·leccionista també tenia obra són Ricard Opisso, Xavier Gosé, Pere Ynglada, Ismael Smith o Manolo Hugué, entre d'altres. Com es pot apreciar, Manuel Rocamora era un col·leccionista ampli de tot tipus d'objectes artístics i mereix ser justament considerat i recordat com a tal, atès que el seu valor va molt més enllà de la col·lecció d'indumentària antiga.

FIGURA 15. Ramon Casas. *Retrat de Manuel Rocamora*, 1920, Fundació Cultural Privada Rocamora.

Referències bibliogràfiques

- AMADES, Joan (1937). «Les rajoles dels oficis». *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*, vol. VII, núm. 74, juliol de 1937, pàg. 194 [en línia]. *Biblioteca Digital d'Història de l'Art Hispànic* (BDHAH) <https://ddd.uab.cat/record/20706> [consulta: 12 març 2020].
- ANTEM, María Luisa (1969). «Rocamora y su museo». *Tele/eXprés*, 31-10-1969, pàg. 7.
- BELTRÁN CATALÁN, Clara (2016). «L'antiquari Celestí Dupont (1859-1940): Col·leccionisme i comerç d'art a la Catalunya entre els segles XIX i XX». A: Bassegoda, Bonaventura; Domènech, Ignasi (eds). *Col·leccionistes, antiquaris, falsificadors i museus: noves dades sobre el patrimoni artístic de Catalunya al segle XX*. Bellaterra [i altres]: Universitat Autònoma de Barcelona [i altres], pàg. 93. *Memoria Artium*, 21.

- CASANOVAS, María Antonia (1999). «La porcelana en España. Principios del XVIII—mediados del XIX». A: *Summa Artis: historia general del arte. Las artes decorativas en España*, vol. XLV.I. Madrid: Espasa-Calpe, pàg. 472-473.
- CASTELLS CAÑAMERAS, José (1966). «Figuras y hechos: Don Manuel Rocamora». *Boletín de la Cámara Oficial de Comercio e Industrias de Tarrassa*, IV época, año LXXX, núm. 655, s.p.
- CIRICI, Alexandre (1977). *Ceràmica catalana*. Barcelona: Destino, pàg. 322.
- Els XII: primera exposició: catàleg* (catàleg de l'exposició) (1928). Barcelona: Galeries Layetanes, pàg. 27.
- FERNÁN-TÉLLEZ (1927). «Fiesta íntima en el estudio de Manolo Rocamora». *La Vanguardia*, 24-05-1927, pàg. 13 [en línia]. *Hemeroteca de La Vanguardia*. <http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1927/05/24/pagina-13/33248136/pdf.html?search=%22rocamora%22> [consulta: 12 març 2020].
- FONTBONA, Francesc (1979). *El paisatgisme a Catalunya*. Barcelona: Destino, pàg. 99.
- (1983). *Del Neoclassicisme a la Restauració: 1808-1888*. A: *Història de l'art català*, vol. VI. Barcelona: Edicions 62, pàg. 235.
- FONTBONA, Francesc; MIRALLES, Francesc (1981). *Anglada-Camarasa*. Barcelona: Polígrafa, pàg. 14, 30 i 233.
- (1985). *Del Modernisme al Noucentisme: 1888-1917*. A: *Història de l'art català*, vol. VII. Barcelona: Edicions 62, pàg. 116.
- GIRALT, Maria Dolors (1998). «Aspectes tècnics de la ceràmica d'Alcora». A: Giral, M. D.; Díaz Yubero, I.; Sánchez-Pacheco T. et al. *Pisa i porcellana de l'Alcora al Museu de Ceràmica de Barcelona* (catàleg de l'exposició). Barcelona: Museu de Ceràmica. Institut de Cultura. Ajuntament de Barcelona, pàg. 25-26.
- GIRAL, M. D.; DÍAZ YUBERO, I.; SÁNCHEZ-PACHECO T. et al. (1998). *Pisa i porcellana de l'Alcora al Museu de Ceràmica de Barcelona* (catàleg de l'exposició). Barcelona: Museu de Ceràmica. Institut de Cultura. Ajuntament de Barcelona, pàg. 36.
- GRANGEL NEBOT, Eladi; ROIG CARDELLS, Trini (2004). *L'escultura a la Reial Fàbrica del comte d'Aranda: exposició. Museu de Ceràmica de l'Alcora, del 10 de desembre de 2004 al 22 de maig de 2005* (catàleg de l'exposició). L'Alcora: Ajuntament de l'Alcora, pàg. 108.
- «La colección Rocamora: prendas de todos los tiempos en el Museo más completo del vestido» (1962). *Línea. Revista del Bien Vestir*, vol. I, s.p.
- LUZÁN, Julia (1973). «El museo de indumentaria de Barcelona, estudio completo del traje a través de los tiempos». *VestiRama. La moda de España*, núm. 11, septiembre de 1973, pàg. 148.
- MAISTERRA, Pascual (1965). «Nuestra Ciudad. Don Manuel Rocamora lo colecciona todo». *Tele/eXprés*, 15-03-1965, pàg. 4.
- MIRALPEIX VILAMALA, Francesc (2014). *Antoni Viladomat i Manalt: 1678-1755: vida i obra* (catàleg de l'exposició). Girona: Museu d'Art de Girona, pàg. 395.
- RAMON-MUÑOZ, Ramon (1994). «Los Rocamora, la industria jabonera barcelonesa y el mercado colonial antillano (1845-1913)». *Revista de Historia Industrial*, núm. 5,

- pàg. 158 [en línia]. *Dipòsit Digital de la Universitat de Barcelona*. <http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/102813> [consulta: 12 març 2020].
- ROCAMORA, Manuel (1944). *Un siglo de modas barcelonesas: 1750-1850*. Barcelona: Aymà.
- SÁNCHEZ-PACHECO, Trinidad (1998). «Història de la manufactura». A: Giral, M. D.; Díaz Yubero, I.; Sánchez-Pacheco T. et al. *Pisa i porcellana de l'Alcora al Museu de Ceràmica de Barcelona* (catàleg de l'exposició). Barcelona: Museu de Ceràmica. Institut de Cultura. Ajuntament de Barcelona, pàg. 21.
- SANJOSÉ LLONGUERAS, Lourdes de (ed.) (2005). *La colección de cerámica de Alcora / The Hispanic Society of America* (catàleg de l'exposició). Castelló de la Plana: Fundació Blasco de Alagón, pàg. 226.
- SANTOS TORROELLA, Rafael (1974). *El pintor Francisco Miralles (1848-1901): con un catálogo analítico*. Barcelona: RM, pàg. 199.
- SEMPRONIO (1957). «Las cosas, como son. Frufrú». *Diario de Barcelona*, 12-9-1957, pàg. 4.
- SERRA CORTADA, J. (1936). «La llegenda de Vullpellac: *Ego sum qui peccavi 1533*». *Baix-Empordà*, vol. 1.380, pàg. 2.
- SOLER MORENO, Laia (2018). «Manuel Rocamora i Isabel Llorach, promotors culturals en el centenari del Romanticisme». *Emblecat*, núm. 7, pàg. 113-136 [en línia]. *Revistes Catalanes amb Accés Obert* (RACO). <https://www.raco.cat/index.php/EMBLECAT/article/view/339272> [consulta: 11 març 2020].
- (2019). *Manuel Rocamora Vidal (1892-1976): col·leccionista i pintor* (tesi doctoral). Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, Facultat de Filosofia i Lletres [en línia]. *Tesis Doctorals en Xarxa* (TDX) <http://hdl.handle.net/10803/668322> [consulta: 11 març 2020].